

Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri

Songül Sallan Gül*

Özet

Sosyal güvenlik terimi literatürde 1930'lu yıllarda kullanılmakla birlikte, sosyal güvenliğin bazı türleri insanlığın güvenli, sağlıklı ve insanca bir yaşam sürme arzusunun bir sonucu olarak çok daha eski zamanlarda ortaya çıkmıştır. Sosyal güvenliğin anlamı, türleri ve kimin sorumluluğunda olduğu sorularına verilen yanıtlar ise, sürekli değişmiştir. Günümüzde egemen olan yeni sağın sosyal güvenliğe bakış açısı, Keynesci refah devleti politikalarına bir karşı çıkışı ifade etmektedir. Yeni sağ, sosyal güvenliğin devletin değil, bireyin sorumluluğu olduğunu vurgulamakta, birey ve piyasa temelli bir refah anlayışını ileri sürmektedir. Bu makalenin ana tartışması da, yeni sağın sosyal güvenliğe bakış açısının tarihsel olarak 17-19. yüzyıllar arasında egemen olan geleneksel-birey-dinsel temelli nitelikli anlayışın çağdaş bir biçimi olduğudur. Bu makalede, bir yandan, İngiltere ve Türkiye örneklerinde yeni sağ sosyal güvenlik anlayışının tarihsel bağlantıları ülke özgünlükleri içinde ele alınmaktadır. Diğer yandan da, her iki ülkede modern sosyal güvenlik kurumlarının gelişimi ve yeni sağ çizgide dönüşümünün eş zamanlılığı kapitalist dünya sistemi içindeki yerleri bakımından tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler:

Sosyal Güvenlik, Sosyal Sigorta, Yeni Sağ, Dünya Sistemi, İngiltere, Türkiye.

Giriş

Sosyal güvenlik terimi, sosyal bilimler literatürüne 1930'lu yıllardan itibaren giren yeni bir terim olmakla birlikte, insanlığın en eski gereksinimi olan "gelecekte emin olma" isteğinin bir sonucu olarak doğmuş ve zamanla kurumsallaşmıştır. Ülkemizde sosyal politika alanının önemli isimlerinden olan Talaş, sosyal güvenliği şöyle tanımlamaktadır:

"Sosyal güvenlik bir mesleksel, fizyolojik ya da sosyal ve ekonomik riskten ötürü geliri ya da kazancı sürekli ya da geçici olarak eksilmiş

* Dr., A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

kimselerin geçinme ve yasama gereksinmelerini karşılayan bir sistemdir" (Talas, 1979, s.319-320).

Bu tanımlamada da görüldüğü gibi, Talas'a göre sosyal güvenlik temelde devletin geliştirdiği politikalarla kişinin sahip olduğu yaşam düzeyinin korunması ve sürdürülmesidir. Ancak, genel olarak literatürde sosyal güvenlik terimi çalışanların hastalık, yaşlılık, sakatlık ve ölüm gibi riskler karşısında uğradığı ya da uğraması olası gelir kayıpları ve gider artışlarının karşılanması anlamına gelmektedir (Dilik, 1980a, 1980b ve 1992).

Sosyal güvenlik teriminin farklı tanımlanmasının nedeni, sosyal güvenliğin neyi ya da neleri içerdiği, kimin sorumluluğu olduğu ve nasıl sağlanması gerektiği gibi sorulara verilen farklı yanıtlardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde sosyal güvenlik konusu yeni sağ bir çizgide, özellikle de yeni liberal ideoloji doğrultusunda şekillenmektedir. Bu da, Keynesci refah devleti anlayışını yansıtan kamusal sosyal güvenlik sisteminin yerine, yeni liberal birey ve piyasa merkezli bir sosyal güvenlik anlayışının egemen kılınması demektir. Aslında, II. Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin sonuna kadar olan Keynesci uzlaşma döneminde, sosyal güvenlik sorununun muhatabı kamu yani, devlet önderliğinde birey (çalışanlar için işçi ve işveren), toplum (geleneksel dayanışma kurumları olan aile, yerel, dinsel ve gönüllü kuruluşlarla sigorta şirketleri gibi ticari güvenlik ve hizmet kuruluşları) ve devletin olduğu anlayışı kabul edilmiştir. Böylece, sosyal güvenlik, yoksulluğu azaltmayı ve çalışanların gelir kayıplarını önlemeyi ve bireye belirli bir yaşam standardı sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet ve yardım programları ile kamusal sigorta sistemini içermiştir. Ayrıca, bir çok ülkede sosyal güvenlik sistemi evrensel, ücretsiz sağlık, eğitim ve kamu konut programları gibi kamu sosyal güvenlik hizmetlerini de kapsamıştır (Sallan, 1999, s.188). Ancak, 1980'lerden itibaren yeni sağ ideoloji doğrultusunda sosyal güvenlik alanından devletin çekilmesi, bireysel bir sorumluluk olduğu ve bunun da piyasa tarafından sunulması gerektiği dile getirilmektedir. Yeni liberallere göre, sosyal güvenlik anlayışı klasik liberal ya da Keynes öncesi geleneği yansıtmalı, toplumsal ve politik bir sorun olarak görülmemelidir. Bir başka ifadeyle, devletin küçültülmesi, kamusal sorumluluk ve adalet anlayışının ve eşitlikçi politikaların terk edilmesi savunulmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin bireysel nitelikli olması ve piyasa sistemi ilkelerine göre sağlanması beklenmektedir. Yani, klasik liberalizme ve "bırakınız yapsınlar" bir ekonomi anlayışına göre biçimlenmiş, bireycilik ve gönüllülük temeline dayanması istenmekte ve sosyal güvenlik hizmetlerinin piyasa merkezli olarak sunulması öngörülmektedir. Kamusal sorumluluğunun yerine, aile, yerel ve dinsel toplulukların yardım ve dayanışma ruhunun yeniden canlandırılması gereği dile getirilmektedir. Ancak, yeni sağ sosyal güvenlik anlayışını ve

politikalarını anlayabilmek için klasik liberal dönemin (yoğun olarak 17-19. yüzyıl) sosyal güvenlik anlayışını ele almak gerekmektedir. Bu nedenle bu makalede Keynes öncesi dönemdeki sosyal güvenlik anlayışı iki ülke örneğinde -İngiltere ve Türkiye- ele alınacak ve sosyal güvenliğin değişen anlamı sorgulanacaktır.

Farklı siyasal ve toplumsal yapılaraya sahip olan İngiltere ve Türkiye'de sosyal güvenliğin gelişimi değişmekle birlikte, modern sosyal güvenlik kurumlarının gelişmesi aynı tarihsel dönemlere (özellikle 19. yüzyıla) denk gelmektedir. Bu da doğuşu tarihsel olarak 16. yüzyıl Avrupa'sına kadar başlayan "Dünya Sistemi"nin, 19. yüzyıl sonunda dünyanın bütün bölgelerini kapsamalarının bir sonucudur¹. Bu sistem ekonomik olduğu kadar, siyasal ve ideolojik temelleri de olan bir sistemdir. Bu sistem içinde ülkeler merkez, yarı çevre ve çevreler diye adlandırılan alt sistemlerden oluşur. 18. ve 19. yüzyıllar boyunca hem Osmanlı hem de İngiltere merkez ülke konumunda olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu merkez ülke konumunu yitirmeye başlarken, İngiltere kapitalist sistemin en iyi sanayileşmiş ülkesi olarak merkez ülke olma konumunu sürdürmüştür. Bu da iki ülkenin sosyal güvenlik anlayışlarını etkilemiştir. İki ülkede farklı düzlemlerde ama eş zamanlı olarak ortaya çıkan modern sosyal güvenlik kurumlarının yapılanış biçimine olan yeni sağ itirazı değerlendirme amacı taşıyan bu makale iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde geleneksel yardımlaşma temelli sosyal güvenlik anlayışından kamusal sosyal güvenliğe dönüşümün tarihsel kökenleri tartışılacaktır. İkinci bölümde, iki ülke örneğinde 20. yüzyıl öncesinde sosyal güvenliğin gelişmesi ve kurumsallaşması ele alınacaktır. Sonuç bölümünde de, yeni sağ sosyal güvenlik anlayışının tarihsel bağlantıları dünya sistem teorisi doğrultusunda değerlendirilecektir.

A. Geleneksel Yardım anlayışından Kamusal Sosyal Güvenliğe

İlk çağlarda bireyler sosyal risklere karşı aile ve kabile içi dayanışma ve yardımlar çerçevesinde güvenliklerini sağlamışlardır. Orta çağla

¹ Wallerstein'a göre, "dünya sistemi ya da kapitalist dünya sistemi", kapitalizmin yaygınlaşması ile birlikte tüm dünyada karşılıklı ekonomik bağımlılıklar üzerine kurulu küresel bir sosyo-ekonomik sistemi ifade eder detaylı bilgi için bakınız: Wallerstein ve diğerleri, 1984b, s. 9-10 ve Wallerstein, 1984, s. 60-61. Bu konuda ayrıca iki temel kaynağa başvurulabilir: M. E Ersoy, (der), 1992, Emperyalizm, Gelişme ve Bağımlılık Üzerine, İstanbul: V Yay ve A. Brewer, 1989, Marksist Theories of Imperyalism, Birstol: Routledge.

birlikte dinsel kuruluşlar ve meslek kuruluşları etkinliklerini artırmışlar ve bugünkü sosyal hizmet kurumlarının temelini oluşturmuşlardır.

Hıristiyan ülkelerde manastırlar ve şövalye teşkilatları yoksulların gıda yardımı ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır (Dilik, 1992; 20-22; Dilik, 1980a; Dilik, 1980b; Talaş, 1979). Ancak kapitalizmin gelişimi ile birlikte liberal ekonomik düzen hakim olmaya başlamıştır. Sanayileşen devletler, ekonomik ve toplumsal yasama her ne biçimde olursa olsun karışmaktan çekindiklerinden, loncaların ortadan kalkmasıyla son bulan yardım kuruluşlarının yerleri, bir süre herhangi bir biçimde doldurulamamıştır. Meslek kuruluşlarının kendi üyelerine yönelik olarak geliştirdikleri sosyal güvenlik hizmetleri konusunda ilk çalışmalar, çalışma koşulları ve mesleki riskleri en yoğun olan madenciler arasında başlamış ve diğer meslek kuruluşlarına yayılmıştır.

Sosyal güvenliğin aile, dinsel ve yerel kuruluşlarla yardım sever kişilerin gönüllülük temelinde yürütüldüğü geleneksel yardım biçimi 17. yüzyıla kadar sürmüştür. Bireylerin ekonomik risklere karşı güvenceye alınması toplumsal ve politik bir sorun olarak görülmemiştir. Aydınlanmacı düşüncelerle birlikte birey ve toplumsal sınıf kavramları gelişmeye ve bu doğrultuda bireyin toplumdaki konumu sorgulanmaya başlanmıştır. 17. yüzyılda sosyal güvenlik olgusu daha çok, sanayileşmenin başladığı ülkelerde artan yoksullaşmaya geçici çözüm sağlamak ve yoksulları bir an önce üretim sürecine ucuz işgücü olarak yeniden kazandırmak amacı taşımıştır. Avrupa da klasik liberal dönem olarak da adlandırılan bu dönemdeki sosyal güvenlik anlayışının temel özellikleri kısaca şöyle özetlenebilir:

- Birey kendi kendine yeterli olmalıdır.
- Aile ve yerel topluluklar arası dayanışmaya önem verilmelidir.
- Yardımlarda gönüllülük esas olmalıdır.
- Serbest piyasa sisteminde 'bırakınız yapsınlar' anlayışı egemen kılınmalıdır.
- Kendi kusuru olmaksızın yoksulluğa düşenlere yerel yönetimler, yerel topluluklar, dinsel ve geleneksel kurumlar ya da zenginlerle yardımsever kişiler yardım etmelidirler.

18. ve 19. yüzyıllar boyunca sanayileşmenin yaygınlaşması, kentleşmenin yoğunlaşması ve kapitalist gelişmeye bağlı olarak burjuvazinin güç kazanması karşısında işçi sınıfı da örgütlenmiş ve çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanmasında toplumsal sorumluluğun ve dayanışmanın bir gereği olarak, işçi-işveren ve devletin sorumluluğu gündeme gelmiştir. Bir çok Avrupa ülkesinde, sanayileşmenin ve kapitalist ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birlikte, toplumda

hem refah hem de yoksullaşma artmış ve devletler önlem almak zorunda kalmışlardır. Ancak, çıkarılan yoksulluk yasaları ile devlet doğrudan sürece katılmamış sosyal yardım konusu kent (yerel) yönetimlerine bırakmıştır. Çalışanlara ilişkin ilk düzenlemeler ise 19. yüzyıl sonlarında çıkarılan bir dizi yasa çerçevesinde geliştirilmiş ve günümüz modern sosyal güvenlik sisteminin temelleri atılmıştır.

Müslüman ülkelerde ise, sosyal güvenlik daha çok sosyal dayanışma ve yardımlaşma anlayışı içinde, aile ve akrabalık ilişkilerinin yanı sıra, dini ve gönüllü yardımlar şeklinde yürütülmüştür. Dinsel bir yardım türü olan zekatla birlikte, vakıf ve meslek kuruluşları gibi örgütler de etkin faaliyet göstermişlerdir.

B. Ülke Örneklerinde Sosyal Güvenliğin Değişen Anlamı

1. İngiltere'de Sosyal Güvenliğin Değişimi

İngiltere'de, bireylerin yaşamlarının ve geleceklerini her tür riskten koruma ve güvenceye alma konusu çok uzun bir süre toplumsal bir sorumluluk ve dayanışma anlayışı içinde ele alınmamıştır. Sosyal güvenliğin sağlanması, bireysel, aile, dinsel ve yerel dayanışma ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Devletin sorumluluğu olgusu ise, sanayileşme sürecinde artan yoksulluğun göz ardı edilemez bir noktaya ulaştığı dönemde ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin ilk başladığı ve en yoğun yaşandığı ülkelerden olan İngiltere'de, sosyal güvenliğe ilişkin ilk düzenleme tarihsel olarak da bir ilki oluşturmuş ve Avrupa'daki durumu ortaya koymuştur.

16. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın bir çok yerinde yoksullara yardım edilmesi gereği kamusal bir sorumluluk ve zorunluluk olarak görülmeye başlanmıştır. Ancak, devletler bu konuda doğrudan sorumluluk almak yerine ilk olarak, İngiltere'de, yoksullara yardımda bulunma görevi yasalarla kentlere verilmeye başlanmıştır. Kurumsallaşma yolunda ilk yasa 17. yüzyılın başlarında İngiltere'de Elizabeth döneminde çıkarılmıştır. "1601 Yoksulluk Yasası", kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı yoğun işçileşme ve kötü çalışma koşullarının yarattığı giderek artan yoksullaşmanın ne düzeylerde olduğunu bir göstergesi olmuştur. Bu yasa, İngiltere'de izlenen ekonomik politikaların ve devlet anlayışı olan "bırakınız yapınlar" politikaların, insanları ve özellikle de çalışanları ne kadar yoksullaştırdığını ve çalışanlar üzerindeki kontrolün ne düzeylerde olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

1601 tarihli Yoksulluk Yasası, yoksullara en düşük ücretin üzerinde olmayacak şekilde bir yardım sağlama konusunda kamusal sorumluluğu benimsemiş ve bu konuda 'perish' adı verilen yerel yönetim birimleri sorumlu tutulmuştur (Barr, 1993, s. 14). Bu yasa yardım yapılacak

yoksulları üçe ayırmıştır. İlk grupta, yoksulluğu toplumca kabul edilen ve sakat, kör, elinde olmayan sebeple işsiz kalanlar gibi haklı nedenlere dayananlar yer almıştır. Bu gruba barınacak yer (huzur evlerinde kalmaları) ve yiyecek sağlanması öngörülmüştür. İkinci grupta, herhangi bir sakatlığı olmayan ve çalışabilecek durumda olan yoksullar dahil edilmişlerdir. Bunların kamusal işlerde, gerekiyorsa zor kullanarak çalıştırılması, aksi takdirde cezalandırılmaları kabul edilmiştir. Son grupta yer alan yoksullar ise, kimsesiz çocuklardan oluşmuştur. Bunlara kamu yurtlarında-yetimhanelerde (orphanages) barınma ve eğitim olanakları sunulması kararlaştırılmıştır (Karger ve Stoez, 1990, s. 32-33; Johnson, 1995; Frazer, 1981, s. 9-10).

1601 Elizabeth Yoksulluk Yasası, İngiltere'de iki yüzyıldan fazla yürürlükte kalmıştır. Ancak, sanayi devriminin, kente yoğun göçün, artan işçi hareketliliğinin ve ekonomik dalgalanmaların bir sonucu olarak bu yasa ciddi eleştiriler almaya başlamıştır. Jeremy Bentham, bu yasanın yoksulların ahlaki olarak yozlaşmasına yol açtığını; Thomas Robert Maltus, yoksullara yardımın aşın nüfus artışına yol açacağını; ve David Ricardo da, yoksullara yardımın ücretleri aşağıya çekerek daha fazla yoksulluğa yol açtığını savunmuşlardır (Barr, 1993, s 14). Ancak, Barr'a göre, problemin esas kaynağı, yoksulluk yardımına olan gereksinimde işsizlik sebebiyle görülen aşın artışta aranmalıdır (Ban, 1993, s 14-15).

İngiltere'deki ikinci yoksulluk yasası 1834'de yine "bırakınız yapsınlar"cı (laissez-faire) bir ekonomi anlayışı çerçevesinde çıkarılmıştır. Yeni yasa üç temel ilke etrafında şekillendirilmiştir. İlki, yaşlı ve hastalar dışında, çalışabilir durumda olanlara kesinlikle en düşük işçi ücretinin altında yardım sağlanması kararlaştırılmıştır. Böylece işgücü piyasasında sermayedarın ihtiyaç duyduğu düşük ücretli işgücünün daha fazla ücret talep etme ya da çalışmamaya yönelme gibi bir tutuma girmesi önlenmek istenmiştir. İkincisi, çalışabilir durumdaki yoksullara, çalışma evleri (workhouses) ya da ıslah evleri denilen yerlerde asgari ücretin altında olmak şartıyla iş olanağı sağlanması öngörülmüştür. Son olarak da, yerel düzeydeki rüşvet (yiyicilik) olaylarının önüne geçebilmek için belirli bir kalitede hizmet sunabilmek, masrafları azaltmak ve işgücünün bölgeler arasında daha rahat hareket etmesini sağlamak amacıyla, sistemin merkezleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, 1834 tarihli bu yeni yasa, 1601 tarihli yasadaki bazı yönlerden farklılıklar taşımıştır. Yeni yasa, çalışabilir durumdaki kişiler için yoksulluk hizmetlerinden yararlanmayı daha zor hale getirmiş ve çalışma evleri insanlık onuruna yakışmayacak derecede kötü koşullarda yönetilmiştir. Aynı zamanda bu hizmetlerden yararlanmanın toplumsal olarak istenmeyen bir şey olduğu düşüncesini de daha açıkça ortaya koymuştur. Ancak, yasanın yoksulluk hizmetlerini merkezleştirme hedefi tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu özellikteki yasa üzerinde, daha sonraları reform yapılması da

kaçınılmaz olmuştur. (Barr, 1993; Frazer, 1981). Böylece, 1834 tarihli yoksulluk yasasının serbest piyasanın yaklaşımından ödün vermez tutumuna karşılık, hızlı sanayileşmenin kentlere çektiği ucuz işgücünün gittikçe kötüleşen koşulları yeni düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

19. yüzyılla birlikte, sosyal yardım ve sosyal güvenlik alanı işçiler başta olmak üzere diğer çalışanlara da yaygınlaştırılmıştır. Bu dönemde İngiltere'de Friendly Societies gibi- yardım kuruluşları doğmaya başlamış ve devletin yardımlarıyla da hızla gelişmiştir. Ancak bu kuruluşların yardımları sadece ölüm ve hastalık durumlarını içermiş ve belli bir ödenek verebilen üyeleri kapsamıştır. Herhangi bir ödeme yapamayan yoksullar ile sosyal ve mesleki riskler karşısında kalan çok sayıdaki işçi sosyal güvenlikten mahrum bırakılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren işverenlerin, iş kazası sigortası ile bazı sosyal yardımları vermesi gerektiğine ilişkin yasalar kabul edilmiştir. Bu dönemde devlet, sadece çalışanların çalışma sağlığı ile ilgili olarak sadece sanayide değil, aynı zamanda evlerin kalitesinden, eğitime ve kamu sağlığına kadar bir çok alanda düzenlemeler getirerek ekonomik ve toplumsal yaşama müdahale etmiştir (Roberts, 1960; E. J. Evans, 1978). Gönüllülük ilkesine dayanan ve dinsel nitelikteki temel eğitim, 19. yüzyıl İngiltere'sinde değişik zamanlarda çıkarılan kanunlarla kamusal nitelik kazanmış, bedava ve zorunlu hale getirilmiştir. 1802 tarihli ilk "Fabrika Yasası", kadın ve çocukların çalışma saat ve koşullarının iyileştirilmesi hedeflemiştir. 1833 tarihli yasa ise, bu kuralların daha sıkı şekilde uygulanması amacıyla denetim mekanizmalarını artırmıştır (Barr, 1993, s. 16-17).

Ancak yaygın olarak devam eden işsizlik ve yoksulluk yanında, yaşanan yeni gelişmeler daha köklü değişimleri de beraberinde getirmiştir. Kollektivizme ve kamusal refah programlarının gerekliliğine olan inanç artmıştır, işçi hareketini destekleyen kurumların sayısı da çoğalmıştır. Sanayide çalışan yetişmiş ve sağlıklı bir işgücünün oluşturulması ve korunabilmesi için refah programlarının etkisi kabul edilmiştir. 19. yüzyıl sonlarında, Klasik liberalizmin temel ilkeleri olan bireysel eylemin gönüllülük esası ve negatif özgürlüğün yeterli olmadığı görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bu gelişmelerin bir ürünü olarak, 1906 ile 1914 yılları arasında bir çok yeni reformcu düzenlemeler yapılmış ve çalışma hayatına devlet müdahaleciliği yaygınlaşmaya başlamıştır, İngiltere'de sanayileşmenin yaygınlaşması, sonuçlarının yoksulluğu artırıcı ve toplumu tehdit edici düzeye ulaşması devleti kamu sağlığı,

eğitim ve işgücü koşullarının dzenlenmesi konusunda onlemler almaya zorlamıřtır².

1906 ile 1908 yılları arasında çıkarılan üç değişik yasa ile İngiltere'de çocukların eğitim ve sağlığı konuları yeniden dzenlenmiştir. İngiltere'de, sosyal sigortalar sisteminin kurulması yirminci yzyılın başlarına kalmıştır. 1908 yılında "Yaşlılık Aylığı Kanunu", 1911 yılında hastalık, işsizlik ve malullük sigortasını içeren "Ulusal Sigorta Kanunu" çıkarılmıştır. Yaşlılık aylığını dzenleyen kanunla 70 yaşın üstünde olan herkese belirli bir gelir elde etme hakkı tanınmıştır. Bu yasa önceden prim-ödeme koşulu armaksızın, genel vergi gelirlerinden ödenmek üzere, önceden hiç yoksulluk ödemelerinden yararlanmamış yaşlılara bir ek gelir olanağı sağlamıştır (Barr, 1993,s. 20-22; Dilik, 1992, s. 42-50; Galbraith, 1987, s. 210-211; Barry, 1990, s. 33; Talaş, 1979, s. 324). 1911'de çıkarılan sigorta yasasıyla da daha sağlıklı ve verimli bir işgücü yaratılması hedeflenmiştir. Bu yasa sadece çalışanları kapsayacak bir biçimde, işverenin ücretli hastalık iznini karşılamasını ve devletin de ücretsiz olarak hastane ve ilaç olanaklarını sağlamasını ön görmüştür. İşsizliğin yaygın olarak devam etmesi ve işçi sınıfının artan etkinliği karşısında, bu dönemin reformcu dzenlemeleri işsizlik sigortasını da içermiştir (Barr, 1993, s. 20; Hay, 1975, s. 50-51). Ancak, 1911 yılında oluşturulan işsizlik sigortası, daha çok yerel düzeyde ve işverenden alınan primlerle finanse edilmiştir. İşsizlik sigortası ödemeleri klasik liberal düşünceye sahip olanları ve işverenleri fazla rahatsız etmemek için çok düşük düzeylerde tutulmuş ve işçiler arasında gönüllü işsizliği ve işgücü piyasasında ücretlerin artmasını önlemek için de çok dar kapsamda tutulmuştur. Sadece belirli sektörlerde görel olarak iyi eğitilmiş ve deneyimli çalışanları içermiştir. Ayrıca, devlet, belirli sektörlerde sınırlı da olsa bazı yasal dzenlemelerle asgari ücret uygulamasını başlatmıştır. Beraberinde vergi sisteminde de artan oranlı vergi dzenlemesine geçilmiştir. Barr'a göre, yirminci yzyılın ilk çeyreğinde geliştirilen yasal dzenlemeler, piyasanın ihtiyacı olan eğitilmiş ve sağlıklı bir işgücünü oluşturmak, etkinliği artırmak ve bir ulus olarak uluslararası piyasada daha yarışmacı bir konuma gelebilmek için yapılmıştır (Barr,

² Aslında sosyal güvenlikle ilgili ilk modern uygulamalar önce Almanya'da başlamıştır. Prusya'da 1794 tarihinde dilencilikle ilgili bir yasa çıkarılmış, yoksullara geçimleri için gerekli yardımların var olan meslek kuruluşları ve yerel birimler tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. 1810 yılında çıkarılan bir tüzikle ücretli olarak ev işlerinde çalışanların işlerinden dolayı hastalanmaları durumunda tedavilerinin işverenler tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. En önemli gelişmelerden biri de, 1870'li yıllarda Bismark döneminde iş kazalarından dolayı işverenlerin sorumlulukları dzenlenmiş, yardımlaşma ve dayanışma sandıkları kurularak bugünkü sosyal sigortalar sisteminin temeli atılmıştır. Bu konuda bakınız: J.K. Galbraith, **Economics in Perspective: A Critical History**, Boston: Houghton Mifflin Company, 1987; N. Barry, **Welfare**, Minneapolis: Univ. Of Minnesota, 1990; S. Brittan, **Capitalism With A Human Face**, Cambridge, Massachusset: Harvard Univ. Press, 1995.

1993, s. 21-22). Bunun yanında, kapitalist sistemler için tehdit oluşturacağı düşünülen yoksullarla işçi sınıfının gelir düzeylerinin yükseltilmesi için refah programları geliştirilmiştir (Talas,1979, s. 322; Dilik, 1992, s. 20-27).

1920'deki yeni "İşsizlik Sigortası Yasası" (Unemployment Insurance Act) daha fazla işçiyi ve bakmakla yükümlü oldukları kimseleri de kapsayacak bir biçimde genişletilmiştir. Ancak, artan işsizlik oranları ve ekonomik bunalım karşısında 1925 ve 1929 yıllarında yapılan değişikliklerle yaşlılık aylığı sistemi için çalışanlardan prim alınmasına başlanılmıştır. 1927 yılında yapılan yeni değişikliklerle, işsizlik sigortasında iki değişiklik yapılmıştır. İlk olarak, sisteme katkıda bulunmuş olan herkese işsiz kaldıkları sürece işsizlik sigortası ödenmesi ön görülmüştür. İkincisi ise, sisteme hiçbir katkıda bulunmamasına rağmen, iş arayan işsizlere geçici bir süre için işsizlik sigortası ödenebilmesi sağlanmıştır. Sosyal güvenlik alanındaki kamusal nitelikli önemli gelişmeler ise 1940'li yıllar sonrasında Beveridge Raporu ile başlamıştır.

2. Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bireylerin sosyal ve mesleki risklere karşı geleceklerini güvenceye almalarında üç toplumsal kurum rol oynamıştır; aile, meslek kuruluşları ve vakıflar. Bu süreçte devlet etkin bir rol almamıştır. Temel üretim biçimi tarım ve savaş ekonomisine dayanan imparatorlukta aile ve geleneksel akrabalık ilişkileri toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerinin temelini oluşturmuştur. Basit tekniklere ve aile emeğine dayalı olarak yapılan tarımsal üretim, geleneksel geniş aile ilişkilerinin getirdiği organik bağlar, üyelerinin ihtiyaçlarını karşılama ve zor anlarda destek olma gibi özelliklerden dolayı, geleneksel dayanışma ilişkileri sosyal güvenliğin sağlanmasında belirleyici olmuştur.

Aile kurumunun yanında, dinsel nitelikte olan zekat uygulaması, toplumda ihtiyaç içinde olanlara ve yoksullara yardım yapılmasını dini ve ahlaki bir sorumluluk haline getirmiştir. Zenginlerin, dini ve vicdani görevleri olarak yoksullara yardım etmeleri gerektiği düşüncesi, özellikle dini bayramlar, dinsel tören ve değerlerle desteklenmiş, ancak bu tür yardımlar sınırlı düzeylerde kalmıştır. Yoksullara yardım konusunda daha çok kurumsallaşmış yapılar olan vakıflar etkin rol oynamışlardır. Varlıklı kişilerin özellikle taşınmaz mallarının gelirlerini, dini ve sosyal amaçlı hizmet vermek için kurdukları vakıflar; yoksulların yemek ihtiyaçlarının karşılanması, yolculuk edenlerin barınmaları için kervansaraylarda kalma olanağının sağlanması, hac yolunda parasız kalanlara konaklama ve maddi yardım yapılması, dul ve yetimlerin

geçimlerinde maddi yardım, yaşlı, kimsesiz ve çocukların barındırılması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir çok işlevi üstlenmişlerdir. Vakıflar, Osmanlı döneminde özellikle de İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra, dini bir görünüm kazanmış ve günümüzdeki devletçe bakılma ilkesini kısmen yerine getirmişlerdir (Dilik, 1992, s.34-38, Çelebi, 1977, s.24; Çubuk, 1982). Vakıflarla birlikte, hastaneler ve bazı büyük kentlerdeki güçsüz ve yetim yurtlan ile Kızılay yardım kuruluşları; muhtaçlara, hastalık ve geçim sıkıntısı içinde olanlara yardım etmişlerdir.

Çalışanların ihtiyaçlarının karşılanması ve karşılaştıkları risklere karşı korunmaları ise, çoğu kez meslek kuruluşları bünyesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. En yaygın meslek kuruluşlarından olan Ahi birlikleri 13-18. yüzyıllar boyunca Anadolu'da etkin faaliyet göstermişlerdir. Tarım dışı esnaf ve sanatkarların içinde örgütlendikleri birlikler olan Ahi birlikleri ekonomik bir yapı olmakla birlikte, ahlaki, dini -Saman ve islam- geleneklerini içeren bir sentez olarak varlığını sürdürmüştür. Ahi birlikleri üyeleri arasında usta-çırak ilişkilerine dayanan, üyelerinin cenaze, iş kurma ve zor anlarında maddi desteklerde bulunma gibi taleplerini karşılamalarında etkin olan bir birlik olmuştur (Güllülü, 1977, s.122-123). Ayrıca, yolların güvensiz, taşıma araçlarının ilkel ve ulaşımın güç olduğu bu dönemlerde esnafların barınma ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Ancak, Ahi birlikleri 15. yüzyıldan itibaren siyasi otorite yapısını katılarak Padişaha bağlı bir görünüm sergilemişler ve özerkliklerini yitirmeye başlamışlardır. Siyasi işlevler üstlenen Ahi birlikleri, bağımsız esnaf ve sanatkar birlikleri olmaktan çok, sanayi üretiminde çalışan kişilerin askeri ve mali kontrolünü sağlama aracı haline gelmişlerdir. 17. yüzyılın sonlarına doğru Batı sanayisinin ve yabancı şirketlerin Anadolu pazarına girmesi, kapitülasyonların giderek yaygınlaşmasıyla birlikte Ahi birlikleri de önemlerini yitirmiş ve çözülmüşlerdir (Çelebi, 1977, s.11). 19. yüzyıla kadar da çalışanların sosyal güvenliklerine ilişkin bir gelişme sağlanmamıştır. İmparatorluk ekonomisi mali krizle uğraşırken yoksullar zenginlerin ve işçiler de işverenlerin insafına bırakılmıştır.

19. yüzyılın başlarından itibaren sosyal güvenlik alanında sandıklar kurulmaya başlanmış ve bürokraside çalışanların çalışma, ücret ve emekliliklerini düzenlemeye yönelik yasalar çıkarılmıştır. Bu gelişme, Osmanlı aydınlarını yetiştiren Mektebi Mülkiye, Mektebi Harbiye ve Tıbbiye'de yer alıp, daha sonra Osmanlı bürokrasisinde önemli yerleri işgal eden kişilerin dağılmakta olan Osmanlıyı kurtarma ve modernize etme çabalarının bir ürünü olmuştur. İlk olarak, Osmanlı ordusunun modernleştirilmesi çalışmaları doğrultusunda, askerlerin emeklilik ve aylık durumlarının düzenlenmesi için 1806 yılında "Askeri Tekaüt

Sandığı" kurulmuşsa da 1830'lara kadar başka bir gelişme görülmemiştir.

Türkiye'de sosyal güvenliğin modern kurumsallaşması konusundaki ilk uygulamalar ise, kapitalist üretim ilişkilerinin benimsendiği dönem olan Tanzimat döneminde Jön Türklerin öncü çalışmalarıyla olmuştur. 1839 Tanzimat Fermanında, padişahın kendi egemenlik hakkını sınırlamasının yanı sıra, kişinin malı, canı ve onurunu koruma hakkına sahip olmasını ve bunun da yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmesi anlayışına dayanması gerektiği dile getirilmiştir. Hukuk devleti yönünde ilk olarak adımlar atılmış ama bunun sosyal güvenliğe yansması uzun yıllar sonra gerçekleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunda 1880'li yıllardan itibaren kamu görevlilerinin bir bölümü sosyal güvenlik kapsamına alınarak emeklilik aylığı almaya hak kazanmışlardır. Bu amaçla ilk olarak İstanbul'daki sivil memurlar için 1881 yılında "Sivil Memurlar Tekaut Sandığı" kurulmuş, işçi ve diğer memurlar için benzer sandıkların kurulması ise dokuz yıl sonra gerçekleşmiştir. Ayrıca 1890'da Seyri Sefain Tekaut Sandığı ve 1909'da da Askeri ve Mülki Tekaut Sandıkları kurulmuştur (Dilik, 1992, s. 20-38). Böylece, Tanzimat Döneminde çalışanların sosyal güvencelerinin ve yardımların sağlanması çeşitli sandıklar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. İşçilerin çalışma koşullarının ve ücretlerinin düzenlenmesine ilişkin olarak, Askeri Fabrikalar Nizamnamesi ve Tersaneyi Amiriyeye Mensup İşçi ve Diğer çalışanların Tekautiyesi Hakkında Nizamnameler çıkarılmıştır. Bunu 1910'da Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemleri Yardım Nizamnamesi izlemiştir. I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmiş ve sosyal güvenlik alanında herhangi bir gelişme görülmemiştir. Savaşın sonlarında, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakkinin öncülüğünde kurulan bir dizi şirkette çalışanların sosyal yardımlardan yararlanabilmeleri için 1917'de Şirketi Hayriye Tekaut Sandıkları kurulmuştur. Ancak, 1806'dan itibaren kurulan emeklilik ve yardımlaşma Sandıkları sadece asker ve sivil memurlarla sınırlı kalmış ve çalışanların bağıllarını kapsamamıştır. Sadece çalışanları belirli risklere karşı koruma amacı taşımıştır (Çelebi, 1977, s.30).

Tanzimat döneminde sosyal yardımların sandıklar aracılığıyla düzenlenirken, çalışanların risklere karşı güvenceye alınması konusunda da bazı adımlar atılmıştır. İşçilerin çalışma koşullarının düzenlenmesi ve iş güvenliklerinin sağlanmasına ilişkin ilk çalışmalar madencilik alanında olmuştur. Çalışma koşulları çok ağır olan madencilerin sıklıkla göçük altında kalmaları, ağır çalışma şartları ve düşük ücret gibi olumsuz koşulları düzeltmeye çalışılmıştır. Buna ilişkin ilk çalışma 1865'de Dilaver Paşa tarafından Ereyli Kömür Havzasında yapılmış ve Ereyli

Madeni Hümayün Nizamnamesi düzenlenmiştir. Bu nizamname bir tüzük niteliği kazanamamış olmakla birlikte, yine de uygulanmıştır³. Madenlerde çalışan işçilerin korunması ve güvenliğine ilişkin bazı düzenlemelerin yanı sıra, işçilere yer temin edilmesi, vardiyalı çalışılması, işçi ücretlerinin düzenlenmesi, hastalandıkları zaman sağlık yardımlarının işveren tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Madencilere ilişkin ikinci düzenleme, 1869'da çıkarılan Maden Nizamnamesi olmuştur. Bu nizamname ile işçi haklarının korunması ve işçi güvenliğinin sağlanması konusunda daha ayrıntılı tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır. Bu yeni Nizamname ile madenlerde çalışan işçilerin risklere ve göçük tehlikesine karşı korunması, her maden Havzasında bir doktor ve eczane bulunması, kazalara maruz kalanlara ve ailelerine mahkeme tarafından saptanan tazminatın verilmesi hükme bağlanmıştır. 1877'de çıkarılan Mecelle ile de işçi-işveren ilişkileri hukuki ilkeler çerçevesinde bireyci ve liberal esaslara bağlanmıştır.

Aynı yıllarda sosyal güvenlik alanında yeni filizlenmeye başlayan bir diğer alan da özel sigortacılık olmuştur. Ülkemizde ilk sigorta şirketleri Tanzimat döneminde yabancılar tarafından kurulmuş, ama oldukça sınırlı sayılarda kalmıştır, ilk sigorta şirketi İngilizler tarafından 1872 yılında kurulmuştur. 1886 yılında İstanbul'da meydana gelen Hoca Paşa ve Kumkapı yangınları ile Beyoğlu yangını ağır maddi zararlar yaratmış ve özel sigorta şirketlerinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. 1889'da sigorta şirketlerinin sayısı on beşe yükselmiştir. İlk Türk sigorta Şirketi de 1893 yılında "Osmanlı Umum Sigorta Şirketi" adıyla kurulmuştur. 1914'den sonra sigorta alanında kapitülasyonlardan kurtulma çabaları görülmüş ve ulusal sigortacılık sektörünün daha fazla geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak 1916 yılında Feniks adlı sigorta şirketi kurulmuş (Akmüt, 1980, s. 117; Yörük, 1989, s.47) ve böylece özel sigortacılık alanındaki ilk tecrübeler yaşanmaya başlanmıştır. Ancak, sosyal güvenlik alanında köklü değişikliklerin yapılması ve modern kurumsal yapıların ortaya çıkması II. Dünya Savaşı sonrasına kalmıştır.

Sonuç

Modern sosyal güvenlik kurumları ilk olarak kapitalist gelişmeye bağlı olarak sanayileşmiş ülkelerde kurumsallaşmaya başlamış, dünya kapitalist sisteminin piyasa ilişkileri ve ideolojik yapılanmalarıyla yaygınlık kazanmıştır. 19. yüzyılda İngiltere dünyanın en büyük sanayi ülkesi olurken, bir yandan, mali ve ticari ilişkilerini de bir çok ülkeye yaymış, Osmanlıyla olan ticari ve mali ilişkilerini de sürekli geliştirmiştir. Diğer yandan da, ülke içinde sanayileşmenin refahına sahip olanlarla,

³Sadri Aksoy, **Türkiye'de Sosyal Güvenlik**, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık, 1960, s.8, aktaran Çelebi, a.g.ç., s.29.

toplumsal refahın yükünü çeken ve olumsuz sonuçlarına katlanan yoksullarla yoksullaşan işçiler yer almıştır. Sendikal hareketin güçlenmesi, işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesinde ve sosyal sigorta kurumunun sigorta kapsam alanının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Böylece sosyal güvenlik alanındaki ilk düzenlemeler bu iki gruba yönelik olarak geliştirilmiştir.

Sosyal güvenlik programlarının kamusal nitelik kazanıp tüm topluma yaygınlaştırılarak evrenselleştirilmesi ise, ancak 20. yüzyılda, hatta 1942 yılında Beveridge Raporu sonrasında gerçekleştirilmiştir. 1970'lerin sonuna gelindiğinde ise, İngiltere ekonomisinin yaşadığı yoğun ekonomik kriz, Keynesci dönemin sosyal güvenlik anlayışının temelinde yatan uzlaşıya olan inancı sarsmıştır. 1979 yılında Margaret Thatcher yönetimindeki yeni sağ iktidar, izlediği özelleştirme ve piyasa yönelimli politikalarla yeniden dönüştürmeyi hedeflemiştir.

Türkiye'de ise, Osmanlı İmparatorluğundan itibaren bireysel refahın sağlanması ve yoksullara yardım konusu çok uzun süre geleneksel dayanışma kurumlarıyla giderilmeye çalışılmıştır. Osmanlı ekonomisinin savaş ganimetleri ve tarıma dayalı ekonomisi sosyal güvenlik alanında geleneksel dayanışma ilişkilerinin varlığını sürdürmesinde etkili olmuştur. 13. yüzyıldan itibaren çalışanların daha doğrusu esnafın sosyal güvenliklerini ve dayanışmalarını sağlama amacıyla kurulmuş olan Ahi birlikleri etkili olmuşsa da, Birliklerin siyasal nitelik kazanmasıyla birlikte etkilerini yitirmiştir. 16. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyıl boyunca devam eden reform çalışmaları, imparatorluk yönetiminin modernleştirilmesi ve liberalleştirilmesinin gereği sosyal güvenlik alanına da yansımıştır. 19. Yüzyılın sonunda da ilk sosyal güvenlik kurumları oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak, sosyal güvenlik İmparatorluğun yönetim işlerinde çalışan asker ve sivil memurlara yönelik olarak geliştirilmiştir. Oldukça sınırlı ve dar kapsamlı bir sosyal güvenlik kurumsallaşması yaşanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında (1923-1936 yılları arasında) sosyal güvenlik alanında çok fazla bir gelişme görülmemiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet bir yandan rejimi oturtmak, diğer yandan da ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek amacını taşımıştır. Sosyal güvenlik, çok sınırlı grupları; memurları ve bir kısım işçileri (maden işçileri gibi) kapsamıştır. Modern sosyal güvenlik kurumlarında köklü kurumsallaşmalara gidilmesi de, ancak II. Dünya Savaşı izleyen yıllarda olmuş ve bir dizi sosyal güvenlik kurumunun (Sosyal Sigortalar, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur gibi) kurulması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, 1980 Askeri Darbesi ve izleyen Özal hükümetleri döneminde benimsenen ve uygulamaya konulan yeni sağ politikalar sosyal güvenlik alanına da yansımıştır. Sosyal güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesi, sigorta pirim sisteminde ve

emeklilik yasında yapılan değişikliklerle daha bireyci ve piyasa yönelimli bir sosyal güvenlik anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Dünya Sisteminin bir parçası olan her iki ülkede modern sosyal güvenlik kurumlarının ortaya çıkışı aynı tarihlere denk düşmekle birlikte, kapitalist ilişkilerin farklı yansımaları ve dünya sistemiyle olan eklemlenme düzeylerine göre farklı biçimlerde gelişmiştir. 18. ve 19. yüzyıllar boyunca her iki ülke, kapitalist gelişim düzeylerine göre, dünya sistemi içindeki merkez ülke olma konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. İngiltere liberalizminin hem teorik hem de ideolojik egemenliğinin kurulduğu ülkelerden biri olarak, bu süreçte piyasa merkezli politikalarıyla başarılı olmuştur.

Türkiye'de ise, 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecine girdiği ve reform çabalarıyla ayakta kalmaya çalıştığı bir dönem olmuştur. Sosyal güvenlik anlayışı geleneksel dayanışma kurumlarıyla yürütülürken, çalışanlara yönelik sosyal güvenlik anlayışı sanayileşmenin yol açtığı sınıfsal çatışmalar ve yapısal değişimlerden çok, bürokratik modernleşme çabalarının bir ürünü olmuştur. Cumhuriyetle birlikte, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında izlenen liberal politikalar ve dünya sistemiyle bütünleşme eğilimleri kapitalist kalkınma ve modernleşme doğrultusunda sosyal güvenlik kurumları kurumsallaştırılmıştır. 1980 sonrasında da, tüm kapitalist ülkelerde olduğu gibi yeni sağ iktidarların yeni sosyal güvenlik anlayışı, dünya sistemine eklemlenmenin bir parçası olarak dönüştürülmeye çalışılmıştır.

Abstract

Historical Background of New Right Social Security View: The Cases of Great Britain and Turkey

The term, social security, was coined in the 1930s. Yet, in practice, some types of social security had existed before the 1930s as a result of human beings' need for security and decent living. The meaning of social security as well as the way it was provided and the entities that were responsible to provide social security services have undergone some changes over time. Today, the new right approaches, which are mainly based on a severe critique of Keynesian welfare policies, seem to be shaping the programs and principles about social security. From the new right angle, social security should not be constructed as state funded and run programs; instead, individuals, families, communal and religious networks, voluntary and nonprofit organizations should have the primary responsibility for the provision and administration of social security. The main argument of this paper is that it is necessary to review how social security was seen during the period from the 17th to 19th Century in order to understand the contemporary views of the new right. Thus, this paper first studies the social security programs before the Keynesian era. Then, it looks at the cases of Turkey and Great Britain with regard to their social security institutions and their historical developments. The social security

institutions of the two countries developed at the same time. Yet, these systems were quite different from each other due to differences in the two countries' level of economic development and their position in the capitalist world at the time.

Key Words:

Social Security, New Right, World System, Capitalism, Market, Pre-Keynesian Period, Classical Liberalism, Social Insurance System, England, Turkey.

Kaynaklar

- Akmut, Ö. 1980, *Hayat Sigortacılığı*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Barr, N. 1993, *The Economics of Welfare State*, California: Stanford Univ. Press.
- 1990, *Welfare*, Minneapolis: Univ. Of Minnesota.
- Brevver, A. 1989, *Marksist Theories of İmperyalizm*, Birstol: Routledge.
- Çelebi, N. 1977, *Türk Düşüncesinde Sosyal Güvenlik Fikri*, Basılmamış Çalışma.
- Dilik, S. 1980a, "Sosyal Güvenlik Arasındaki İlişkiler", *SBF Dergisi*, Cilt 35, No 4.
- , 1980b, "Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler", *SBF Dergisi*, Cilt 35, No 4.
- , 1980c, "Sosyal yardımlar", *SBF Dergisi*, Cilt 35, No 4.
- , 1992, *Sosyal Güvenlik*, Ankara: Ankara Univ. Basımevi.
- Donald Moon, J. 1988, "The Moral Basis of the Democratic Welfare State", *Democracy and Welfare State*, Ed. A. Guttmann, New Jersey: Princeton Univ. State.
- Evans, E. J. 1978, *Social Policy; 1830-1914, Individuals, Cellctivism, and The Origin of The Welfare State*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Frazer, D. 1981, *The English Poor Law And The Origins Of The Welfare State in Britain And Germany: 1850-1950*, London: Croom Helm.
- Galbraith, J.K. 1987, *Economics in Perspective: A Critical History*, Boston: Houghton Mifflin Company.
- Güllülü, S. 1977, *Sosyolojik Açıdan Ahi Birlikleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Harris, D. 1991, *Jusüfying State Welfare*, Oxford: Basil Blackwell.
- Johnson, C. B. 1992, "Emperyalizm ve Bağımlılık Kuramlarında İdeolojiler", Çev, H. Keskinok, *Emperyalizm, Gelişme ve Bağımlılık Üzerine, Emperyalizm, gelişme ve Bağımlılık Üzerine*, M. Ersoy (der), İstanbul: V Yay
- Karger, H. J. and David Stoez. 1990, *American Welfare Policy: A Structural Approach*, White Plains, New York: Longman.

- Roberts, D. 1960, *Victorian Origins of The Welfare State*, New York: Yale University Press.
- Sallan, S. 1999, *Yeni Liberalizmde Piyasa-Refah Devleti Anlayışı: İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye Örnekleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Talaş, C. 1979, *Sosyal Ekonomi*, Ankara.
- Wallerstein, L, G. Arrighi, A.G. Frank, ve S. Amin. 1984a, "Geçiş Olarak bunalım", *Genel Bunalımın Dinamikleri*, Çev. F. Akar, İstanbul: Belge Yayınları.
- , 1984b, "Ortak değerlendirme", *Genel Bunalımın Dinamikleri*, Çev. F. Akar, İstanbul: Belge Yayınları.
- Wallerstein, İ. 1984, "Geçiş Olarak Bunalım", *Genel Bunalımın Dinamikleri*, Çev. F. Akar, İstanbul: Belge Yayınları.